

Generalitat de Catalunya

**ADOPCIÓ, ACOLLIMENT
FAMILIAR I ESCOLA**

Índex

1. Introducció: adopció, acolliment i escola.

2. Adopció i escola:

Conceptes bàsics sobre l'adopció.

Factors relacionats amb els infants adoptats i les seves característiques:

Factors genètics.

Factors prenatals.

Factors postnatals.

La història prèvia de l'infant adoptat: l'abandonament, la criança patològica i la institucionalització.

Dificultats de vinculació, dificultats cognitives i de comportament.

Suggeriments i propostes d'actuació dins l'àmbit educatiu en relació amb l'adopció.

Índex

3. Acolliment i escola:

Què entenem per *acolliment familiar*? Conceptes bàsics.

La vinculació afectiva en l'acolliment familiar.

Factors relacionats amb els infants acollits: la història prèvia.

Factors relacionats amb els infants acollits: dificultats que poden sorgir.

La comunitat educativa davant l'acolliment:

- L'atenció individualitzada

- Incloure les diferències

- La integració a l'escola

- La informació prèvia

Bibliografia

Introducció: adopció, acolliment i escola

El model educatiu català sempre s'ha significat per una atenció a la diversitat, amb la finalitat d'oferir respostes i programes educatius adaptats i adequats als nous canvis socials. A Catalunya, el model educatiu és el d'una escola inclusiva, i això ens permet, en aquests moments, fer referència a una realitat que es dona a les nostres escoles i que és la presència de nens i nenes acollits i adoptats.

Els infants i els adolescents acollits i adoptats avui a Catalunya, haurien de ser atesos des de la seva singularitat i necessitats especials. Al nostre país, en l'actualitat, hi ha al voltant de 15.000 nens i nenes acollits i adoptats, tots ells amb les seves necessitats emocionals, educatives i socials.

Aquest nombre prou significatiu d'infants, que progressivament s'han anat incorporant al sistema educatiu, ha suposat nous reptes i l'aparició de factors que requereixen noves respostes des de l'àmbit educatiu.

És per això, que pensem que una guia escolar sobre l'adopció i l'acolliment familiar pot ser útil i pot facilitar una major comprensió de les característiques i de les necessitats d'aquests infants, i també podria proporcionar eines als professionals i a les famílies adoptives i acollidores per respondre adequadament a les peculiaritats d'aquests nens i nenes i, d'aquesta manera, facilitar el seu desenvolupament integral com a persones.

Introducció: adopció, acolliment i escola

Els infants adoptats i acollits són infants com els altres, però no podem obviar que molts d'ells parteixen d'una història prèvia a l'adopció i a l'acolliment, plena de carències, pèrdues i experiències traumàtiques que cal tenir molt presents, i que, d'alguna manera, poden condicionar el seu desenvolupament emocional i cognitiu. Les dificultats de vinculació, els canvis de referents constants, l'abandonament i la possible institucionalització d'aquests infants comporta la presència d'aspectes comportamentals i emocionals especials directament relacionats amb les pèrdues i les mancances patides per ells durant els primers anys de vida.

Aquests aspectes específics de l'infant acollit i de l'adoptat, especialment tot allò que té a veure amb la seva inseguretats en les relacions, les dificultats de vinculació, la desconfiança bàsica i la baixa autoestima, s'han de tenir molt presents en totes les actuacions i programes socials i educatius.

La guia pretén ser un instrument senzill i clar per als professionals de l'àmbit educatiu per saber interpretar correctament algunes de les dificultats i els comportaments que poden aparèixer durant tot el procés educatiu de l'infant acollit o adoptat. Considerem que aquesta guia pot ajudar a tenir un coneixement més profund de les necessitats d'aquests infants i orientar els professionals per cercar recursos i respostes adequades a les necessitats.

Agraïm la col·laboració i la participació dels diferents professionals del mateix Institut Català de l'Acolliment i de l'Adopció (ICAA) i de l'àmbit educatiu que han intervingut en l'elaboració i l'assessorament d'aquesta guia.

Generalitat de Catalunya

ADOPCIÓ I ESCOLA

Conceptes bàsics sobre l'adopció

- ❑ L'adopció és un procés legal, social i psicològic pel qual un infant s'integrarà en una família diferent d'aquella on ha nascut.
- ❑ L'adopció és una mesura de protecció per a l'infant que es troba en una situació de desemparament i necessita una altra família que li pugui donar, de forma definitiva i estable, tot el que un infant necessita per créixer i desenvolupar-se com a persona.
- ❑ El procés d'adopció inclou diferents aspectes: jurídic, social, psicològic i educatiu. L'adopció no sols és un procés legal, ja que els vincles afectius entre l'infant i la família adoptiva van creixent i enfortint-se fins a la plena integració. Aquesta no es immediata, necessita temps i exclusivitat per part dels pares.
- ❑ L'adopció significa per a l'infant un seguit de canvis importants, ha de fer grans esforços emocionals per adaptar-se al nou entorn, per sentir-se fill, per incorporar normes, límits i nous hàbits culturals i socials. Tot aquest procés d'adaptació requereix un entorn tranquil, empàtic i reparador de la seva angoixa i temors.

Conceptes bàsics sobre l'adopció

- ❑ L'adopció com a canvi positiu per a l'infant, però aquest canvi no està exempt de dificultats i de neguit. Els pares han de tenir una actitud empàtica, d'acceptació i de reconeixement del seu fill com a individu amb un passat i unes vivències anteriors.
- ❑ El procés d'adopció: l'adopció legal i l'adopció psicològica. L'adopció psicològica és un procés a llarg termini, que no és immediat i que els pares han d'anar construint a poc a poc.
- ❑ Parentalitat incondicional. Procés que ha d'oferir a l'infant una vinculació segura, confiança plena i acceptació. Els pares adoptius han de poder propiciar un entorn segur i de confiança.
- ❑ Cal conèixer les característiques específiques i les necessitats dels infants adoptats: presència de carències afectives, dificultats de vinculació, dols encara per resoldre, inseguretat, desconfiança bàsica i baixa autoestima. Els pares adoptius han de poder tolerar el patiment i el dolor dels seus fills, reconèixer-lo i poder-los ajudar a superar-lo.

Factors relacionats amb els infants adoptats i les seves característiques

□ Factors genètics

La família adoptiva haurà d'acceptar que:

1. Majoritàriament es desconeixen els factors hereditaris del seu fill.
2. S'haurà d'acceptar de forma incondicional la imprevisibilitat que aquest desconeixement suposa mèdicament.
3. S'haurà d'acceptar i tolerar les diferències que el seu fill adoptat tindrà en relació amb ells. Adequació de les expectatives dels pares a aquest nivell.
4. S'haurà d'acceptar i tolerar el patiment i el dolor que aquestes diferències poden provocar en l'adoptat. Sentir-se diferent no és fàcil per a l'infant adoptat, pot ser un factor més d'inseguretat.

Factors relacionats amb els infants adoptats i les seves característiques

□ Factors prenatals:

1. Possible consum de tòxics durant l'embaràs (alcohol – síndrome alcohòlic fetal). Molts cops es desconeix aquesta dada.
2. Manca de control mèdic de l'embaràs. Malalties de la mare que poden influir en la gestació (víriques, mentals...).
3. Malnutrició materna durant l'embaràs.
4. Estat emocional de la mare (violència familiar, rebuig de l'embaràs, manca de cura personal...).

Tots aquests factors poden afectar negativament el desenvolupament cerebral del fetus

Factors relacionats amb els infants adoptats i les seves característiques

□ Factors postnatsals:

1. L'abandonament de l'infant. Pèrdues reiterades de persones significatives.
2. Criança patològica: maltractament, negligència greu...
3. Institucionalització.
4. Prematuritat.
5. Desnutrició.

Factors que poden comportar en l'infant adoptat dificultats de vinculació, cognitives i de comportament.

Història prèvia

- **Abandonament** (pèrdues significatives): sentiment d'inseguretat en la vinculació, por a un nou abandonament, desconfiança bàsica, sentiment de desvalorització, necessitat d'elaboració de dols per les pèrdues significatives ocorregudes.
- **Criança patològica** (maltractament, negligència greu...):
 1. Desatenció permanent de les necessitats emocionals bàsiques dels infants relacionades amb el benestar, l'estimulació i l'afecte.
 2. Desatenció persistent de les necessitats físiques bàsiques dels infants.
 3. Canvis freqüents de cuidadors primaris, cosa que impedeix la formació de vincles estables.
- **Institucionalització** (deprivació sensorial i emocional): el temps i el tipus d'institucionalització està directament relacionat amb el desenvolupament neuronal de l'infant, per la manca d'interacció afectiva i d'estimulació primerenca. Aquesta deprivació sensorial i emocional pot comportar dificultats d'integració sensorial, comportaments adaptatius com una falsa autonomia i una falsa sociabilitat d'aquest infants.

Dificultats més importants que poden presentar els infants adoptats

Dificultats de vinculació:

- L'infant respon al cuidador amb una barreja d'apropament, evitació i resistència a ser consolat, o pot manifestar una vigilància freda i controladora.
- L'infant adoptat pot presentar vincles difusos caracteritzats per una sociabilitat indiscriminada amb incapacitat acusada per manifestar vincles selectius apropiats.

Dificultats cognitives i de llenguatge:

- Ràpida adquisició del llenguatge col·loquial o familiar (adaptatiu), però possible aparició de dificultats en l'adquisició del llenguatge cognitiu (acadèmic).
- Dèficit cognitiu acumulatiu. Presenten majors dificultats en atenció sostinguda, capacitat analítica, de planificació, presa de decisió i control d'execució.

Dificultats de comportament:

- Regulació immadura de la conducta, impulsivitat, poca tolerància a la frustració.

Suggeriments i propostes

Estem parlant d'infants amb necessitats especials, moltes vegades també educatives, que necessiten una atenció individualitzada i d'infants que necessiten més temps per fer algunes de les tasques educatives pròpies de la seva edat:

Prioritzar, en primer lloc, la vinculació i la integració al nou nucli familiar abans de l'escolarització.

Adequar les expectatives dels pares en relació amb el seu fill. Els pares també necessiten més temps.

Si és possible, fer una integració escolar progressiva, d'acord amb les necessitats de l'infant adoptat.

En un inici, no proposar activitats extraescolars. Han de gaudir d'espais de lleure amb els seus pares (vinculació).

Els pares no han de fer de mestres a casa ni obsessionar-se pel rendiment acadèmic.

L'escola (tutor) ha d'estar informada de la condició d'adoptat de l'infant i de les seves característiques. Cal una bona coordinació pares - escola.

Altres suggeriments i propostes

Molts infants adoptats presenten a l'arribada una agitació externa que té a veure amb un neguit o angoixa interna. Cal donar temps i seguretat abans de fer un diagnòstic. S'han d'evitar les etiquetes.

Per a un infant adoptat, l'escolarització és un canvi que pot agreujar la seva inquietud i les seves pors. Pot evocar de nou sentiments d'abandonament. Cal estar atents i interpretar correctament els seus comportaments.

Cal tractar l'adopció dins l'aula amb respecte, no proposar activitats que el facin sentir diferent, estrany i/o exclòs. Cal parlar de la diversitat familiar, ètnica i cultural com un enriquiment.

En el procés d'aprenentatge poden influir negativament factors com:

- La inseguretat, els records traumàtics, la por a un altre abandonament.
- Sentir-se diferent, no integrat plenament en l'entorn, no sentir-se prou vàlid (baixa autoestima).
- L'ocultació, el secret, no poder parlar dels seus orígens, interfereix en la seva curiositat per aprendre, inhibeix la capacitat d'incorporar nous coneixements...
- Si no es pot reparar o gestionar correctament tot l'anterior, és quan apareix el neguit intern i pot generar en l'aprenentatge: baixa motivació, atenció dispersa, poca capacitat de concentració, dificultats de memòria...

Generalitat de Catalunya

Servei d'Atenció Postadoptiva
93 483 18 24

Suport des del primer moment a l'infant adoptat i a la seva família. Orientació i assessorament als professionals implicats

www.gencat.cat/benestarsocialifamilia/adopcions/postadopcio

Generalitat de Catalunya

Acolliment familiar i escola

Què entenem per acolliment familiar?

Conceptes bàsics

L'acolliment ofereix a l'infant i a l'adolescent que necessita protecció de l'Administració un entorn familiar en el qual pugui desenvolupar-se amb seguretat i afecte, aprendre i integrar nous models de relació amb els altres i amb el món.

Llei 14/ 2010, de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència

Article 125:

“Les persones que reben un infant o un adolescent en acolliment n'exerceixen la guarda i tenen l'obligació de vetllar per aquesta persona, tenir-la en llur companyia, alimentar-la, educar-la i procurar-li una formació integral, sota la supervisió de l'entitat competent, que ha de facilitar l'ajut i l'assessorament necessaris.”

Conceptes bàsics

❑ **La durada de l'acolliment:**

Alguns infants poden conviure en una família d'acollida durant un temps, fins que els seus pares resolguin la seva situació i puguin exercir les funcions parentals. En aquest cas, parlaríem d'un **acolliment familiar simple**.

Altres infants necessitaran un temps més llarg per poder reintegrar-se a la seva família d'origen, o bé fer-se grans en la seva família d'acollida. En aquest cas, parlaríem d'**acolliment familiar permanent**.

❑ **La relació de l'infant o l'adolescent amb la seva família d'origen:**

Els infants tenen dret a tenir visites i fer sortides amb la seva família d'origen. Abans d'iniciar-se l'acolliment familiar, s'estableix el règim de visites entre l'infant i la seva família, el lloc on es realitzaran i si aquestes han de ser supervisades pels tècnics.

La vinculació afectiva en l'acolliment familiar

- ❑ La vinculació afectiva entre l'infant i la família acollidora s'anirà construint progressivament i experimentarà diferents etapes que poden anar des de l'aproximació fins a l'establiment de reptes vers els adults.
- ❑ El sentiment de lleialtat cap a la seva família d'origen està present i cal atendre'l, acompanyar l'infant en la construcció d'una realitat en la qual ha d'integrar la situació viscuda anteriorment a l'acolliment, l'estimació vers els seus pares i l'estimació i la presència i atenció quotidiana que rep de la família acollidora.
- ❑ A vegades, l'infant pot actuar a través de comportaments d'oposició, rabioles, mentides, i amb agressivitat. Aquestes demandes d'atenció s'expliquen per un procés de "transferència" que es produeix quan l'infant copsa el contrast entre les vivències anteriors i els estímuls rebuts a l'actualitat i hauran de ser enteses com una demanda d'ajut per a la seva reparació interna.

Factors relacionats amb els infants acollits: la història prèvia

- ❑ Molts infants que conviuen en una família acollidora o que necessiten aquest recurs familiar han viscut situacions com:
 - ❑ Manca de vincles exclusius
 - ❑ Carències físiques i emocionals
 - ❑ Vivències de vincles afectius inestables
 - ❑ Experiències de pèrdues i de ruptures
 - ❑ Manca d'estímul adients
 - ❑ Possibles maltractaments
- ❑ Quan els infants inicien la convivència en la família d'acollida, fan un esforç d'adaptació a la nova realitat familiar i social.
- ❑ A vegades, l'inici de l'acolliment coincideix amb un canvi d'escola, la qual cosa comportarà en l'infant un esforç d'adaptació.
- ❑ Durant el procés d'adaptació familiar, social i escolar, es poden observar regressions i conductes disharmòniques, amb moments semblants a un major nivell de maduresa i d'altres amb un nivell inferior de maduresa.

Factors relacionats amb els infants acollits: dificultats que poden sorgir

- La història prèvia a l'inici de l'acolliment, les vivències dels infants i l'adaptació a la nova situació poden generar diferents conductes i actituds que influeixen en el procés d'aprenentatge:
 - Dificultats en les habilitats socials per gestionar les relacions amb els iguals.
 - Excessiva timidesa i dificultats per expressar-se.
 - Baixa autoestima personal.
 - Excessiva necessitat de ser valorat i estimat.
 - Sentiments d'exclusió per part dels iguals.
 - Dificultats per controlar la necessitat de satisfer amb immediatesa les seves necessitats i desigs.
 - Baixa tolerància a la frustració.
 - Dificultats per acceptar la crítica.
 - Actituds extremes davant situacions doloroses que poden anar des de la hipersensibilitat a una gran duresa.
 - Dificultat per interioritzar els límits i les normes.

La comunitat educativa davant l'acolliment: elements a tenir en compte

Hi ha infants que no han pogut desenvolupar de forma adient aspectes importants per al seu creixement personal, com poden ser la conducta exploratòria, la seva autoestima.

- ❑ Els infants augmenten la confiança en el marc de l'escola i en aquest espai poden expressar el seu malestar, evidenciant el seu conflicte.
- ❑ L'escola que atén aquestes expressions de l'infant, genera factors de protecció, genera factors de resiliència.
- ❑ Alguns infants han viscut escolaritzacions tardanes i reiterats canvis de domicili que han comportat canvis d'escola.
- ❑ Hi ha infants acollits que han de sortir de l'escola, durant unes hores, de forma periòdica, per mantenir visites amb la seva família d'origen. Aquestes visites poden ser supervisades tècnicament. La repercussió emocional que pot tenir en l'infant, tant abans com després de la visita, és específica per a cada infant.
- ❑ És important atendre els infants en les diverses manifestacions que presenten a l'escola, en diferents espais, com ara amb els companys i amb el mestre-tutor, al pati..., ja que permetrà ajudar-los a canalitzar la seva conducta.

La comunitat educativa davant l'acolliment: l'atenció individualitzada

Davant les situacions viscudes pels infants acollits i les característiques de l'acolliment, l'escola hauria de poder oferir:

- Actitud de flexibilitat i visió global de l'infant per comprendre la situació de fragilitat de molts infants i facilitar la seva adaptació i cercar els recursos educatius adients.
- Atenció personalitzada per atendre les dificultats dels infants derivades de les seves carències, tenint en compte el nivell real i el seu procés d'aprenentatge.
- Incorporar l'acolliment familiar dins del treball sobre la diversitat que es porta a terme dins l'aula.

La comunitat educativa davant l'acolliment: incloure les diferències

- L'escola inclusiva cerca els punts comuns i ajuda a descobrir l'enriquiment de les diferències. L'infant acollit necessita que l'escola compregui la seva situació i l'ajudi a integrar la seva realitat i a explorar les seves capacitats, com tot infant.
- Conèixer i comprendre la realitat de l'acolliment familiar permetrà incloure els infants i adolescents acollits i també incloure altres realitats diferents com poden ser infants d'altres orígens, infants adoptats, formes diferents de família...
- La visió que té la comunitat educativa de l'acolliment pot ajudar a construir la realitat de l'infant i el reconeixement de la família d'acolliment en la seva tasca afectiva i educativa.

La comunitat educativa davant l'acolliment: la integració a l'escola

- La incorporació al sistema educatiu d'un infant que ha viscut una situació de desemparament, s'haurà de fer tenint en compte les capacitats, les possibilitats, els punts forts i les característiques del seu procés de desenvolupament i el seu ritme d'aprenentatge.
- Per això seria desitjable una avaluació inicial dels diferents nivells adquirits en les àrees bàsiques de desenvolupament i dels aprenentatges bàsics.
- Aquesta avaluació permetrà, entre d'altres actuacions, assignar a l'infant una plaça escolar al nivell educatiu que s'ajusti al seu nivell maduratiu.
- Cal tenir en compte els punts de partida d'aquests infants i les experiències vitals que han viscut; cal evitar la comparació de l'evolució de l'infant amb l'evolució de la resta del grup, però sí que cal valorar el progrés i l'evolució de l'infant en relació amb el seu propi estat inicial.

La comunitat educativa davant l'acolliment: la integració a l'escola

- Sempre que sigui possible, s'haurà de procurar la integració progressiva de l'infant a l'escola, i en col·laboració amb la família acollidora i l'escola.
- En relació amb la incorporació de l'infant a l'escola, si aquesta es produeix quan el calendari escolar ja s'ha endegat, el mestre, amb col·laboració amb la família acollidora, pot preparar els alumnes de l'aula i ajudar a la incorporació de l'infant.
- A l'escola es donen, actualment, diverses formes de famílies. Aquestes diferents realitats s'han d'incloure i tenir presents en relació amb la dinàmica relacional i amb les activitats proposades a l'aula i l'escola.
- Així mateix, a l'escola s'incorporen infants d'orígens diversos, amb diversitat de cultures, de llengües, de situacions familiars, amb històries vitals diferents i amb necessitats emocionals i d'aprenentatge diverses.
- Integrar la diversitat i incloure les diferències és un repte molt important per als professionals del món escolar.

La comunitat educativa davant l'acolliment: la informació prèvia

- És important que el tutor de l'aula estigui informat sobre la situació de l'infant acollit, per poder ajudar-lo en el desenvolupament dels seus aprenentatges, tant instrumentals com socials i emocionals. Aquesta informació l'ajudarà a comprendre les conductes de l'infant.
- Alguns infants han viscut en un centre de protecció de menors, alguns provenen de la seva família d'origen i han passat a conviure en una família d'acollida.
- La convivència en un centre residencial d'acció educativa (CRAE) genera dinàmiques pròpies diferents de les que es donen en una família d'acollida.
- Quan l'infant s'incorpora a la família d'acolliment, cal que s'estableixi una vinculació familiar que el faci sentir segur i confiat, abans d'iniciar el curs escolar, sobretot si l'infant encara no ha iniciat l'escolarització.
- Abans d'iniciar el procés d'escolarització, serà adient la incorporació progressiva de l'infant a l'escola i a l'aula. Així, assistir a l'aula a temps parcial, sense passar-hi la jornada completa, seria una bona actuació per donar temps a l'infant per adaptar-se a l'escola i a l'aula.

Bibliografia sobre adopció i acolliment familiar

- ❑ ANGUERA, Teresa i MOYA, Josep. *Problemes de comportament en infants i adolescents a Catalunya: trastorn per dèficit d'atenció i trastorn de conducta, necessitats educatives que genera*. Barcelona: Departament d'Educació, Generalitat de Catalunya, 2008.
- ❑ DOMENECH, A; PRATS, D, i GUASCH, T. *La guia de l'acolliment familiar*. Barcelona: Institut Català de l'Acolliment i de l'Adopció, Editorial Mediterrània. Barcelona. 2009.
- ❑ GONZALO MARRODÁN, J. L. *¿Todo niño viene con un pan bajo el brazo?* Guía para padres adoptivos con hijos con trastorno del apego. Editorial Desclée de Brouwer. Bilbao. 2011.
- ❑ GONZALO MARRODÁN, J. L. *Guía para el apoyo educativo de niños con trastorno de apego*. Libros en red. Bilbao.2009.
- ❑ HARWOOD, Valerie. *El diagnóstico de los niños y adolescentes "problemáticos": una crítica a los discursos sobre los trastornos de la conducta*. Ed. Morata, Madrid. 2009.
- ❑ INSTITUT CATALÀ de l'ACOLLIMENT i de l'ADOPCIÓ. *L'acolliment de la Maria*. Editorial Mediterrània. Barcelona. 2006.
- ❑ INSTITUT CATALÀ de l'ACOLLIMENT i de l'ADOPCIÓ. *La capsula dels records*. Editorial Mediterrània. Barcelona. 2008.

Bibliografia sobre adopció i acolliment familiar

- ❑ MIRABENT, V. i RICART, E. (comp.) *Adopció y vínculo familiar*. Crianza, escolaridad y adolescencia en la adopción. Fundació Vidal i Barraquer. Ed. Paidós. Barcelona. 2005.
- ❑ MUÑIZ AGUILAR, M. *Cuando I@s niñ@s no vienen de París*. Orientación y recursos para la postadopción. Editorial Noufront. Valls. 2007.
- ❑ PARRONDO, L (coord.). *Adoptar, integrar y educar*. Una guía de orientación para educadores y familias. IMMF. Comunidad de Madrid. 2007.
- ❑ RIVAS, E. *La intervención pedagógica en la adopción*. Editorial Axac, Lugo.2008.
- ❑ RYGAARD, N. P. *El niño abandonado*. Guía para el tratamiento de los trastornos del apego. Ed. Gedisa. Barcelona. 2008.
- ❑ SAN ROMÁN, B. *Adopció y escuela*. Guía para educadores y familias. Beur Ediciones. Barcelona. 2007.
- ❑ TORRAS de BEÀ, E. *La mejor guardería, tu casa*. Plataforma Editorial. Barcelona. 2010.

Generalitat de Catalunya

www.gencat.cat